

03.10.2017 № 2147-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#n2972> (дата звернення 05.12.2023).

3.Старченко О. Проблемні питання процесуального статусу експерта з питань права. *Підприємство, господарство і право*. 2019. Вип. № 8. С. 26-29. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.8.05>

4.Ухвала Тетіївського районного суду Київської області від 07.05.2018 р. справа № 380/151/18, провадження по справі № 2/380/129/18. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73816508> (дата звернення 05.12.2023).

5.Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#doc_info (дата звернення 05.12.2023).

6.Щербак С.В., Сергієнко Б.Б. Правове становище експерта з питань права в цивільному процесі України. *Правові горизонти*. 2018. Вип. № 13(26). С. 29-32. DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2018.i13.p29>

УДК 343.122:347.426.6:347.513

Дар'я ГОРБАЧЬОВА,
здобувач вищої освіти 312 навчальної групи,
Навчально-наукового інституту № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
Богдан КИРДАН

ВІДШКОДУВАННЯ (КОМПЕНСАЦІЯ) ШКОДИ ФІЗИЧНІЙ ОСОБИ, ЯКА ПОТЕРПІЛА ВІД КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Забезпечення відшкодування шкоди фізичній особі, яка постраждала від кримінального правопорушення, є складним завданням, оскільки це питання охоплює різні галузі права, такі як цивільне, кримінальне та кримінально-процесуальне. Це вимагає раціональності між відповідними нормативно-правовими актами з метою забезпечення максимальної узгодженості та ефективного захисту прав і інтересів осіб, які постраждали.

Права (майнові та немайнові), яким була завдана шкода, внаслідок вчиненого кримінального правопорушення, можуть бути відновлені через використання норм цивільного, цивільно-процесуального, кримінально-процесуального та кримінального законодавства під час реалізації

відновлювальної (компенсаційної) функції права. Цей процес включає застосування юридичних гарантій компенсації збитків, завданих внаслідок кримінального правопорушення.

Згідно п. 10 ст. 56 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) одним із прав потерпілого є право на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом.

Цивільним кодексом України (далі - ЦК України) передбачено відшкодування шкоди, завданої фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 1177 ЦК України).

А отже, спричинення кримінальним правопорушенням шкоди є підставою для виникнення цивільно-правового обов'язку правопорушника відшкодувати потерпілому завдану кримінальним правопорушенням шкоду.

Особа, якій кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням завдано майнової та/або моральної шкоди, має право під час кримінального провадження до початку судового розгляду пред'явити цивільний позов до підозрюваного, обвинуваченого або до фізичної чи юридичної особи, яка за законом несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння (ч.1ст.128 КПК України).

Якщо під час досудового слідства потерпілий не заявив цивільного позову, суд повинен роз'яснити йому право зробити це в судовому засіданні, але до початку судового розгляду.

Якщо особа не пред'явила цивільного позову в кримінальному провадженні, а також особа, цивільний позов якої залишено без розгляду, має право пред'явити його в порядку цивільного судочинства (ч. 7 ст. 128 КПК України).

Особа, якій заподіяно шкоду і яка пред'явила вимогу про її відшкодування, визнається одночасно потерпілим та цивільним позивачем. Їй забезпечуються всі передбачені законом права як потерпілого, так і цивільного позивача [4].

Шкода, завдана кримінальним правопорушенням, може бути відшкодована в ході кримінального провадження. Підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична чи юридична особа має право на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 127 КПК України).

Або така шкода може бути відшкодована внаслідок судового рішення після розгляду цивільного позову в межах кримінального провадження.

Обов'язок компенсувати завдану кримінальним правопорушенням шкоду фізичній особі може бути покладений не лише на самого порушника закону або особу, яка несе цивільну відповідальність за протиправні дії правопорушника відповідно до закону, але і на державу. Нормами ч. 2 ст. 1177 ЦК України і ч. 3 ст. 127 КПК України встановлено, що шкода, завдана потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, компенсується йому за рахунок Державного бюджету України у випадках та в порядку, передбачених законом. Але і тут є деякі аспекти і таку компенсацію можна поділити на декілька різновидів.

До першого різновиду можна віднести норми ст. 1207 ЦК України, яка визначає обов'язок держави відшкодувати шкоду, завдану каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю внаслідок кримінального правопорушення, якщо не встановлено особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, або якщо вона є неплатоспроможною. Умови і порядок такого відшкодування також мають бути встановлені окремим законом. На сьогодні таких законів в Україні не прийнято, що робить майже неможливою реалізацію даних нормативно-правових положень.

До другого різновиду належить, наприклад, ст.19 Закону «Про боротьбу з тероризмом», частина перша якої передбачає, що відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону і з наступним стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, в порядку, встановленому законом.

І до третього різновиду можна віднести норму ч. 5 ст. 1176 ЦК України, відповідно до якої передбачено відшкодування шкоди, завданої незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду. Варто відзначити, що порядок відшкодування такої шкоди передбачено Законом України «Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянину незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду» від 01.12.1994 № 266/94-ВР.

Аналізуючи судову практику, важливо звернути увагу на правові позиції Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 3 серпня 2023 р., справа № 357/5940/19, відповідно до яких за загальним правилом державу не може бути визнано винною за дії приватних осіб з покладенням на неї обов'язку з відшкодування завданої злочинами шкоди, держава не бере на себе обов'язок відшкодовувати шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням. Однак із загального правила існують винятки, про що законодавець зазначив у нормі ч. 2 ст. 1177 ЦК України, коли держава компенсує потерпілому шкоду, завдану йому кримінальним правопорушенням.

Водночас, за конструкцією ч. 2 ст. 1177 ЦК України держава фактично не взяла на себе зобов'язання з відшкодування шкоди усім потерпілим від усіх правопорушень в Україні.

Системне та лексичне тлумачення приписів ч. 2 ст. 1177 ЦК України з урахуванням міжнародних зобов'язань України у цій сфері, не дає підстав стверджувати, що ця норма сама по собі може бути підставою для застосування безумовної та повної деліктної відповідальності держави за будь-яку шкоду, завдану кримінальним правопорушенням, адже нею передбачено компетенцію законодавця визначити у законі випадки за яких така шкода компенсуватиметься потерпілому за рахунок Державного бюджету України та порядок здійснення такої компенсації [5].

Держава може брати на себе відповідний обов'язок з компенсації шкоди за ч. 2 ст. 1177 ЦК України шляхом прийняття спеціального закону щодо конкретних випадків (за категорією кримінальних правопорушень, їх наслідками, суб'єктом чи за особою потерпілого тощо) з визначенням порядку компенсування шкоди, завданої потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, за рахунок Державного бюджету України.

Неприйняття відповідного закону про порядок компенсації державою шкоди, завданої потерпілому внаслідок кримінального правопорушення, не унеможливає розгляд справи за позовом потерпілого від кримінального правопорушення (злочину). Тобто потерпіла від злочину особа може захищати порушене право, в тому числі шляхом подання позову про компенсацію шкоди в цивільному судочинстві на підставі ч. 2 ст. 1177 ЦК України, такий позов є ефективним для захисту її прав.

Однак, якщо за результатами розгляду такої справи з'ясується, що обставини завдання шкоди кримінальним правопорушенням, які позивач зазначає на обґрунтування своїх вимог, не віднесено законом до випадків за яких завдана потерпілому шкода компенсується за рахунок Державного бюджету України, то стягнення лише на підставі ч. 2 ст. 1177 ЦК України не вбачається можливим і судам слід виходити з того, що компенсація державою шкоди у такому випадку законом не передбачена [5].

Таким чином, за період незалежності в Україні намагалися врегулювати питання відшкодування (компенсації) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення шляхом прийняття спеціального закону, проте всі спроби були марними, оскільки такі закони залишались виключно проектами. Зрозуміло, що на сьогодні такі питання вирішуються шляхом використання судової практики, проте вважаємо за доцільне прийняти на законодавчому рівні відповідний закон, який би повністю врегулював вище описані нами проблемні питання відшкодування (компенсації) шкоди фізичній особі, яка потерпіла від кримінального правопорушення

Список використаної літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення 04.12.2023).
2. Цивільний кодекс України : Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 04.12.2023).
3. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення 04.12.2023).
4. Про порядок відшкодування шкоди, завданої громадянинові незаконними діями органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури і суду : Закон України від 01.12.1994 № 266/94-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/94-%D0%B2%D1%80#doc_info (дата звернення 04.12.2023).
5. Постанова Верховного Суду від 03.08.2023 р. № 357/5940/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113357338> (дата звернення 04.12.2023).

УДК 347.66

*Андрій КЛИЧКОВ,
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ
доктор філософії*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МІСЦЯ ВІДКРИТТЯ СПАДЩИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Природне бажання кожної людини є набувати, накопичувати у свою власність речі, гроші, цінні папери, цифрові речі, майнові права, результати інтелектуальної, творчої діяльності, а також інші матеріальні та нематеріальні блага. Проте, час річ швидкоплинна і природнім бажанням людей є те, щоб їх майно успадкували в повному обсязі спадкоємці. Проте, реалізація такого права, відповідно до Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) передбачає свої деякі особливості, зокрема і щодо місця відкриття спадщини.

Так, відповідно до ст. 1216 ЦК України спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців). При цьому спадкування здійснюється за заповітом або за законом. До складу спадщини входять